

Μνήμων

Τόμ. 8 (1982)

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΟΣ

ΣΠ. ΑΣΔΡΑΧΑΣ: Φορολογία και έκχρηματισμός στην οικονομία των βαλκανικών χωρών (15ος-16ος αι.). ● ΑΝΤ. ΛΙΑΚΟΣ: Οι φιλελεύθεροι στην επανάσταση του 1862. 'Ο πολιτικός σύλλογος «Ρήγας Φεραίος» ● ΧΡΙΣΤΙΝΑ ΒΑΡΔΑ: Πολιτισμικοί στρατηγικοί στην Ελλάδα στα τέλη του 19ου αιώνα ● ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΒΛΑΣΣΗ: 'Η συμμετοχή των Έκπανησίων στα 'Ορλωφικά (1770) και ή αντίδραση της Βενετίας ● ΑΛΕΚΑ ΜΠΟΥΤΖΟΥΒΗ - ΜΠΑΝΙΑ: Τό Καποδιστριακό κόμμα 1832-1833. 'Από την ήττα στον παραγκωνισμό και την καταδίωξη ● Κ. Θ. ΔΗΜΑΡΑΣ: Συγκριτισμός ● ΟΛΓΑ ΓΚΡΑΤΖΙΟΥ: Τό μονόφυλλο του Ρήγα του 1797. Παρατηρήσεις στη νεοελληνική εικονογραφία του Μεγάλου 'Αλεξάνδρου ● Γ. ΜΟΥΡΕΛΟΣ: 'Η προσωρινή Κυβέρνηση της Θεσσαλονίκης και οι σχέσεις της με τους συμμάχους (Σεπτέμβριος 1916-Ιούνιος 1917) ● Η. FLEISCHER: Νέα στοιχεία για τη σχέση Γερμανικών άρχων κατοχής και Ταγμάτων 'Ασφαλείας ● Ε. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗΣ: Τό πρόβλημα των γενεαλογιών στην 'Ιστορία ● Π. ΜΙΧΑΗΛΑΡΗΣ: 'Η έμπορικé έταιρικé συνεργασία του βενετικού οίκου Ταρωνίτη - Θεοτόκη και των αδελφών Γ. και Θ. Παργιβαλάν (1732-1737). ● ΑΡ. Κ. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ: 'Ενα άγνωστο έπιστόμιο και μία Ελληνική μαρτυρία για τό πάραμιο του Lenke από τη Τσαρτίτση της Θεσσαλίας ● Γ. ΚΟΚΚΩΝΑΣ: 'Ισοκράτους λόνοι τρεάς: Φλωρεντία c. 1495 ή Ρώμη c. 1517; Γύρω από μία διάφθορα στον Legrand. ● Θ. ΒΕΡΕΜΗΣ: 'Η άσημνη μαρτυρία ● Γ. ΜΠΩΚΟΣ: Συμπληρωματικά στοιχεία σχετικά με την πρόταση του Π. Μαρκίδη-Πούλιου για έγκατάσταση τυπογραφείου στα 'Επτάνηρα ● Τ. Ε. ΣΚΑΛΒΕΝΙΤΗΣ: Βιβλιολογικά Α' ● Χ. ΛΟΥΚΟΣ: 'Η έννοιαση προσόδων κατά την Καποδιστριακή περίοδο. ● ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ 1977

ΑΘΗΝΑ 1980 - 1982

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΕΡ. ΒΛΑΣΣΗ

doi: [10.12681/mnimon.225](https://doi.org/10.12681/mnimon.225)

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΒΛΑΣΣΗ Δ. Ε. (1982). Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ. *Μνήμων*, 8, 64-84. <https://doi.org/10.12681/mnimon.225>

Η ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΤΑΝΗΣΙΩΝ ΣΤΑ ΟΡΛΩΦΙΚΑ (1770) ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΔΡΑΣΗ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

Γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῶν Ἑλλήνων στὸν Α΄ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο (1768 - 1774) ἔχουν γραφεῖ πολλὰ στὴν ἑλληνικὴ καὶ ξένη βιβλιογραφία¹. Πολλές πληροφορίες, ἐπίσης, ὑπάρχουν στὸ Κρατικὸ Ἀρχεῖο Βενετίας² τόσο γιὰ τὶς προετοιμασίες τοῦ ρωσικοῦ στόλου, ὅσο καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἐπεισόδια τοῦ πολέμου. Στὸν πόλεμο αὐτὸ πολλὰ πρόσφεραν οἱ Ἑπτανήσιοι, ποὺ στὴ βοήθειά τους μάλιστα ὑπολόγιζαν πολὺ οἱ Ρῶσοι, πράγμα ποὺ δὲν ἦταν καθόλου εὐχάριστο γιὰ τὴ Βενετία. Αντίθετα, αὐτὴ ἔκανε τὰ πάντα γιὰ νὰ ἐμποδίσει μιὰ τέτοια συμμετοχή, ἐνῶ παράλληλα δὲν ἔπαυε νὰ δισβεβαίῳ-ναι τὸ Σουλτάνο γιὰ τὰ φιλικὰ της αἰσθήματα. Ἡ στάση της αὐτὴ ἦταν πι-στὴ μὲ τὴν πολιτικὴ ποὺ ἀκολουθοῦσε τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς της. Ἡ κατάσταση ποὺ βρισκόταν τῆς ἐπέτρεπε μόνο τὴν οὐδετερότητα, γιατί μόνο ἔτσι μποροῦσε νὰ ἀποφύγει τὸν κίνδυνο ποὺ ἔβλεπε νὰ ἀπειλεῖ τὰ συμφέροντά της, ἐξ αἰτίας ἐκείνου τοῦ πολέμου.

Μὲ τὴν κήρυξη τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου, τέλη Σεπτεμβρίου - ἀρχὲς Ὀκτωβρίου 1768, οἱ ἀδελφοὶ Ὁρλώφ ἦρθαν στὴ Βενετία μὲ τὸ ψευδώνυμο Ὁστρώβ. Κύριος σκοπὸς τους ἦταν νὰ ἐρθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ τοὺς Ἑλληνες

1. Ἀπ. Βακαλόπουλος, *Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ*, τόμ. Δ', Θεσσαλονίκη 1973. Τάσος Ἀθ. Γριτσόπουλος, *Τὰ Ὁρλωφικά. Ἡ ἐν Πελοποννήσῳ ἐπανάσταση τοῦ 1770 καὶ τὰ ἐπακόλουθα αὐτῆς*, Ἀθήνα 1967. Στεφ. Ν. Θωμόπουλος, *Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ ἀρχαιστῶν χρόνων μέχρι 1821*, Πάτρα² 1950. Π. Χιώτης, *Ἱστορικά ἀπομνημονεύματα Ἑπτανήσου*, τόμ. Γ', Κέρκυρα 1863. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθους*, τόμ. ΙΑ', Ἀθήνα 1975, ὅπου καὶ ὅλη ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία. C. Manfroni, «Documenti veneziani sulla campagna dei Russi nel Mediterraneo 1770 - 71», *Atti del Reale Istituto Veneto di scienze, lettere ed arti*, 72 (1912 - 13), parte seconda. A. M. Alberti, «Venezia e la Russia alla fine del secolo XVIII (1770 - 1785)», *Archivio Veneto*, 10 (1931) 222 - 283 11 (1932) 287 - 345. F. Venturi, *Settecento riformatore III. La prima crisi dell' antico Regime (1768 - 1776)*, Torino 1979.

2. Ὁ μεγάλος ἀριθμὸς τῶν ἐγγράφων, ποὺ εἶναι διασκορπισμένα σὲ διάφορες σει-ρές, περιλαμβάνουν πληροφορίες ἑμμεσες, γιατί ἡ Βενετία δὲν εἶχε ἐπίσημο ἀντιπρόσωπο στὴν Αὐλὴ τῆς Αἰκατερίνης Β'. Οἱ πρεσβευτὲς της, ὅμως, καὶ οἱ πρόξενοι στὶς κύριες εὐρωπαϊκὲς πόλεις, ὁ Βάτιλος στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ οἱ διάφοροι ἀξιωματοῦχοι στὴν Ἀνατολή, μετέδιδαν ἀκριβεῖς πληροφορίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴν πολιτικὴ κατὰ-σταση καὶ τὶς πολεμικὲς ἐτοιμασίες τῶν δύο χωρῶν. Βλ. C. Manfroni, ὁ.π., σ. 1145.

ποὺ ἦταν ἐγκατεστημένοι στὴν πόλη καὶ νὰ βροῦν χρήματα γιὰ νὰ ἐνισχυθεῖ ἡ ἐξέγερση στὴν Ἑλλάδα, ποὺ ἤδη εἶχε προετοιμαστεῖ κατάλληλα³. Μεγάλῃ βοήθειά τοὺς πρόσφερε ὁ Πάνος Μαρούτσης⁴, Ἡπειρώτης στὴν καταγωγὴ καὶ πολὺ δραστήριος. Παράλληλα ἐγίνε προσπάθεια γιὰ νὰ πεισθεῖ ἡ βενετικὴ κυβέρνησις νὰ ἐνισχύσει τὴν ἐπανάσταση στὴν Πελοπόννησο καὶ νὰ παραχωρήσει τὸ δικαίωμα στὸ ρωσικὸ στόλο νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰ νησιά τοῦ Ἰονίου Πελάγους ὡς ὀρμητήριο⁵. Ἡ δι' σπιστία, ὅμως, τῆς Βενετίας γιὰ τὴ Ρωσία, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, καὶ ὁ φόβος τῆς γιὰ τὴν ὀθωμανικὴ δύναμη στὴ Μεσόγειο, ἀπ' τὴν ἄλλη, τὴν ἔκαναν νὰ ἀπορρίψει τὰ σχέδια τῶν Ὀρλωφ καὶ συγχρόνως νὰ τοὺς ζητήσῃ νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἔδαφός τῆς, γιὰτὶ ἡ δραστηριότητά τοὺς προξενοῦσε ἀνησυχίες στὴν ἤδη ταραγμένη κυβέρνησις. Στὴ Σύγκλητο ἀκούγονταν δύο ἀντίθετες γνώμες. Ἡ μιὰ, ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπ' τὸν πόλεμο καὶ νὰ ἀκολουθήσουν πολεμικὴ πολιτικὴ, ποὺ τόσο εἶχε ἀποδώσει στὰ τέλη τοῦ περασμένου αἰῶνα. Ἡ ἄλλη, ὅτι ἔπρεπε νὰ τηρηθεῖ αὐστηρὴ οὐδετερότητα, γιὰτὶ ἡ συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς (1718) εἶχε προκαλέσει πολλὰς ζημιὰς στὴ Δημοκρατία⁶. Ἀλλὰ ἐκτὸς ἀπ' τὴ διεθνὴ πολιτικὴ ποὺ τὴν ἀπασχολοῦσε ἐκείνη τὴν περίοδο, ἡ Βενετία εἶχε καὶ ἐσωτερικὰ προβλήματα. Βρισκόταν σὲ κρίσιμο σημεῖο ἡ μάχη πού, μαζί μὲ τὰ ἄλλα κράτη τῆς Ἰταλίας, ἔκανε ἐναντίον τῆς Παπικῆς Curia. Ἦταν παραμονὲς τῆς ἐκλογῆς τοῦ νέου Βασιλέως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ οἱ μεγάλες οἰκογένειες τῶν Πατρικίων βρίσκονταν σὲ ἀναταραχὴ. Ἐπρεπε νὰ βρεθεῖ ὁ τρόπος τῆς ὁμαλῆς ἐκλογῆς, γιὰτὶ ἡ περίστασις δὲν ἦταν κατάλληλὴ γιὰ ἀντιδράσεις καὶ ἐχθρότητες⁷.

Μιὰ ἀπρόσμενη, γιὰ τὴ Βενετία, ἐπέμβασις ἦταν ἐκείνη τῆς Αὐστρίας. Ἡ αὐτὴ τῆς Βιέννης ἐπιχείρησε νὰ πείσει τὴ Βενετία νὰ ἐξοπλισθεῖ καὶ νὰ ἐτοιμαστεῖ γιὰ ἄμυνα, ἐτοιμάζοντάς τὴν ἔτσι γιὰ μιὰ πιθανὴ συμμαχία ἐναντίον τῶν Τούρκων. Με αὐτὸ τὸν τρόπο ἡ Αὐστρία θὰ ἐξασφάλιζε τὸ ἐμπόριό τῆς στὴν Τεργέστη. Φυσικὰ ἡ Βενετία δὲν δέχτηκε ν' ἀκολουθήσῃ τὰ αὐστριακὰ σχέδια⁸. Ἦταν πολὺ ἐπικίνδυνα γιὰ τὴ θέσις τῆς ἀπέναντι στὶς δύο μεγάλες δυνάμεις. «Non intendeva offendere i russi, ne mancare ai patti coi Turchi». Ὅσο γιὰ τοὺς Ἕλληνες τῆς Piazza τῆς, φυσικὰ δὲν

3. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 31.

4. Γι' αὐτὸν βλ. Μ. Μανούσακας, *Ἀνέκδοτα Πατριαρχικά γράμματα (1547 - 1806) πρὸς τοὺς ἐν Βενετία Μητροπολίτας Φιλαδελφείας καὶ τὴν ὀρθόδοξον ἑλληνικὴν ἀδελφότητα*, Βενετία 1968, σ. 80 - 83. Alberti, ὁ.π., σ. 223, 232 - 234, 237, 239, 251, 258, 305, 312. Venturi, ὁ.π., σ. 29 - 30, 32 - 33.

5. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, ὁ.π. σ. 62 - 63.

6. Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1147 - 1148.

7. Venturi, ὁ.π., σ. 31 - 32.

8. Venturi, ὁ.π., σ. 32.

ἀγνοούσε τη μεγάλη τους προσφορά στην οικονομική ζωή της και στην κίνηση του εμπορίου της με την Ανατολή. Ἀλλά στην ίδια Piazza δροῦσαν και ἔμποροι ὀθωμανικῆς ἢ ἀλβανικῆς ὑπηκοότητας, πού εἶχαν στά χέρια τους ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ εμπορίου τοῦ κεριοῦ, μαλλιῦ και καπνοῦ. Καί σίγουρα δέν θά ἀντιδροῦσαν εὐνοϊκὰ ὅν ἡ Βενετία εὐνοοῦσε τή Ρωσία. Ὁ ἐμπορικὸς χαρακτήρας τῆς βενετικῆς παράδοσης ἔκανε δύσκολη ὅποια-δήποτε ἐκλογή⁹.

Στὴν Κωνσταντινούπολη ὁ Σουλτάνος πίεζε τὸ Βάιλο νὰ δηλώσει φανερά ποιὲς ἦταν οἱ διαθέσεις τῆς Βενετίας. Μὲ διαταγὴ τῆς Συγκλήτου ὁ Βάιλος διαβερβαίωσε τὸ Σουλτάνο ὅτι ἡ Βενετία θά παρέμενε οὐδέτερη και ὅτι τὰ αἰσθήματά της ἦταν φιλικότατα. Ἡ ἀλήθεια ἦταν ὅτι και με τὶς δύο ἐμπόλεμες δυνάμεις εἶχε σχέσεις φιλικές. Μὲ τὴ διαφορὰ ὅμως ὅτι με τὴν Τουρκία ἦταν δεμένη με τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τοῦ Πασάροβιτς. Πρὸς τὴ Ρωσία τὴν ἔσπρωχνε τὸ ἐμπορικὸ συμφέρον και εἰδικὰ ἡ ναυσιπλοΐα στὴ Μαύρη Θάλασσα¹⁰. Ἴσως γι' αὐτὸ ὁ Σουλτάνος δέν ἔδειξε και μεγάλη ἐμπιστοσύνη, και γιατί ἤδη στὴν Πελοπόννησο οἱ Ἕλληνες εἶχαν ἐπαναστατήσῃ και ἔτρεχε ἡ φήμη ὅτι ἡ Βενετία συμμάχησε με τὴ Ρωσία και ὅτι ἐτοιμαζόταν μάλιστα νὰ στείλει ναυτικὴ δύναμη στὸ Μοριά¹¹.

Στὸ μεταξύ ἔγινε γνωστὸ ὅτι ἡ ρωσικὴ ἀρμάδα ἐτοιμαζόταν νὰ κατέβῃ στὴ Μεσόγειο. Ἡ Βενετία κατάλαβε τὸν κίνδυνο πὺ διέτρεχε, τόσο τὸ ἐμπόριό της, ὅσο και οἱ κτήσεις της. Βιάστηκε νὰ διαμαρτυρηθεῖ, ἀλλὰ ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Αἰκατερίνης Β', Galitzin, τὴν καθυσύχασε βεβαιώνοντάς τὴν ὅτι ἡ ναυσιπλοΐα και τὸ ἐμπόριό της δέν διέτρεχαν κανένα κίνδυνο. Οἱ βεβαιώσεις αὐτὲς δέν ἦταν και τόσο καθυστερητικές, ἀπὸ τὴ στιγμή πὺ τὰ ἐμπορικά της πλοῖα ἐξυπηρετοῦσαν με τὰ ταξίδια τους τοὺς Τούρκους, καί, σύμφωνα με τοὺς κανόνες τοῦ Ναυτικοῦ Δικαίου, τὸ φορτίο τους μποροῦσε νὰ κατασχεθεῖ σὺν πολεμικὸ λαθρεμπόρευμα¹².

Ἐξ ἄλλου, ἡ Βενετία φοβόταν ὅτι ἡ ρωσικὴ προπαγάνδα θά προκαλοῦσε ἀναταραχὲς και ἐπαναστατικὰ κινήματα στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου και τοῦ Ἰονίου, γεγονὸς πὺ θά ἔβαζε σὲ κίνδυνο τὶς σχέσεις της με τὴν Τουρκία. Ἦδη ὁ Σουλτάνος πίστευε, ὅτι ἡ Βενετία θά ἐπέτρεπε στοὺς Ρώσους νὰ χρησιμοποιήσουν τὰ λιμάνια της, παρὰ τὶς διαβεβαιώσεις τοῦ Βαΐλου γιὰ τὴν οὐδετερότητά της, γιατί ἔρχονταν εἰδήσεις στὴν Πύλη γιὰ τὸν ξεσηκωμὸ τῶν ὑπηκόων της στὰ Ἐπτάνησα. Ἐνα πλοῖο ρωσικὸ ἄραξε στὴν

9. Βλ. και Venturi, ὁ.π., σ. 32 - 33.

10. Alberti, ὁ.π., σ. 224.

11. Manfroni, ὁ.π., σ. 1150 - 1151.

12. Βλ. και Manfroni, ὁ.π., σ. 1152 - 1153.

Κέρκυρα¹³ καὶ τὸ πλήρωμά του ξεσήκωσε τοὺς κατοίκους της¹⁴. Στὴ συνέ-
χεια κατευθύνθηκε πρὸς τὴ Ζάκυνθο καὶ τὴν Κεφαλονιά, καὶ σὲ λίγο ὅλα
τὰ νησιὰ τοῦ Ἰονίου ξεσηκώθηκαν¹⁵. Ἀρχισαν οἱ μεταναστεύσεις στὴν
Πελοπόννησο. Ὁ Προβλεπτὴς τῆς Κεφαλονιάς Zuanne Pizzamano πλη-
ροφοροῦσε μὲ γράμμα του¹⁶, μὲ ἡμερομηνία 12 Μαρτίου 1770, καὶ ποὺ δη-
μοσιεύεται στὴ συνέχεια, τὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας γιὰ τὸν
ἀναβρασμὸ ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Κεφαλονιά καὶ γιὰ τὶς μεταναστεύσεις
τῶν στασιαστῶν στὴν Πελοπόννησο. Ὁ ξεσηκωμὸς τῆς Κεφαλονιάς ἀνη-
σύχησε ιδιαίτερα τοὺς Βενετούς, γιατί ὁ φανατισμὸς τῶν κατοίκων ἦταν
μεγάλος καὶ τὸ κίνημα εἶχε πάρει μεγάλῃ ἔκτασιν¹⁷. Μεγάλες ὁμάδες χωρι-
κῶν κατευθύνονταν πρὸς τὴν πρωτεύουσα τρομοκρατώντας τοὺς ἐμπόρους
τοῦ νησιοῦ¹⁸. Ἕνα σῶμα βενετικὸ μὲ ἐπικεφαλῆς τὸ λοχαγὸ Ceresa προ-
σπάθησε, ἀλλὰ μάταια, νὰ διαλύσει τοὺς χωρικούς, πού, μὲ τὴν ἀρχηγία
μελῶν τῆς οἰκογενείας τῶν Ἀννίνων καὶ τῆς οἰκογενείας Χαλιώτη, εἶχαν
μετατρέψει τὸ χωριὸ Χαλιωτάτα σὲ κέντρο ἀντίστασης. Ὁ ἴδιος ὁ λοχαγὸς
καὶ πολλοὶ δικοὶ του σκοτώθηκαν¹⁹. Ὁ Προβλεπτὴς τῆς Κεφαλονιάς δὲν
μποροῦσε νὰ ἐλέγξει τὴν κατάστασιν μὲ κανένα τρόπο. Σὲ γράμμα του στὸ
Γενικὸ Προβλεπτὴ Andrea Donà, μὲ ἡμερομηνία 11 Φεβρουαρίου 1769
(1770), ἔγραφε χαρακτηριστικά: «... *Avista di cui mi sembra Cefalonia
un mar agitato da violentissima tempesta...*»²⁰. Γι' αὐτὸ ὁ Γενικὸς Προ-
βλεπτὴς διέταξε τὸν Patrono alle Navi, Molin νὰ πάει στὴ Κεφαλονιά μὲ 4

13. Ἀργότερα οἱ Ρῶσοι ἰσχυρίστηκαν ὅτι αὐτὸ εἶχε γίνει χωρὶς τὴ διαταγὴ τοῦ
ναυάρχου, καὶ ὅτι θὰ δικαζόταν ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου, Porofchin. Ἐπίσης εἶχαν παρα-
βιαστεῖ καὶ οἱ νόμοι τῆς Sanità, γιατί τὸ πλήρωμα ἐπικοινωνήσε μὲ τοὺς κατοίκους, ἂν
καὶ ἦταν σὲ κάθαρση (quarantena) Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1163-1164. Alberti ὁ.π.
σ. 226.

14. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 37.

15. Ἦταν πολὺ εὐκόλο γιὰ τοὺς Ρώσους νὰ πείσουν τοὺς Ἑπτανήσιους νὰ βοηθή-
σουν τοὺς ξεσηκωμένους Πελοποννήσιους, γιατί ὑπῆρχαν στενοὶ δεσμοὶ μεταξὺ τους.
Πολλὲς φορὲς οἱ Κεφαλονίτες καὶ οἱ Ζακυνθῖνοι πήγαιναν στὴν Πελοπόννησο γιὰ νὰ
δουλέψουν στὰ εὐφορα χτήματά της (μετὰ ἀπὸ σεισμοὺς ἢ μὲ κανονικὲς συνθήκες). Ἀλ-
λωστε, πολλοὶ Πελοποννήσιοι κατέφυγαν στὰ Ἑπτάνησα μετὰ τὸ 1715 (δεύτερη Τουρκο-
κρατία τῆς Πελοποννήσου). Γιὰ περισσότερα βλ. Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 79. Ἱστορία
τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, ὁ.π., σ. 66 - 67. Venturi, ὁ.π., σ. 38 - 39.

16. Archivio di Stato di Venegia (καὶ στὴ συνέχεια A.S.V.), Provveditori da Terra
e da Mar, F. 1018, dispaccio No 135, inserta No 2.

17. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 39 - 40.

18. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 143.

19. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 132, inserta No 4.

20. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 130, inserta No 6.

πλοῖα. Ἐλπίζε ὅτι ἡ ἐμφάνιση αὐτῆς τῆς δύναμης θὰ ἀνάγκαζε τοὺς κατοίκους νὰ ἀφήσουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ ὑπακούσουν στὴν ἐξουσία²¹.

Ἡ κατάσταση στὴ Ζάκυνθο δὲν ἦταν καλλίτερη, παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες ποὺ κατέβαλαν οἱ Βενετοὶ γιὰ νὰ διατηρήσουν τὴν τάξη. Ἦδη ὁ Ζακυνθινὸς καπετάνιος Παλικοῦκίας, κυβερνήτης καὶ συνιδιοκτήτης τοῦ πλοίου «Atta» ἐξοπλισμένου μὲ 20 κανόνια καὶ μὲ πλήρωμα ἀπὸ 80 ναυτικούς, εἶχε κατεβάσει τὴ σημαία τοῦ Ἁγίου Μάρκου καὶ εἶχε ὑψώσει τὴ ρωσική²². Πολλοὶ νησιῶτες ναύλωσαν δύο πλοῖα καὶ ἀποβιβάστηκαν στὰ Λεχαινά, στὴν περιοχὴ τῆς Γαστουνῆς.

Συγχρόνως μὲ τὴ Ζάκυνθο ξεσηκώθηκε καὶ ἡ Ἰθάκη. Οἱ κάτοικοί της σχεδίαζαν νὰ ἀποβιβάστούν στὴν ἀπέναντι ξηρὰ καὶ νὰ ἐπιτεθοῦν στοὺς Τούρκους. Ἡ ἐμφάνιση ὅμως τοῦ βενετικοῦ στόλου τοὺς ἀπότρεψε καὶ ἡ τάξη ἀποκαταστάθηκε²³.

Ἡ Σύγκλητος διέταξε τὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Andrea Donà νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο τὰ ρωσικὰ πλοῖα νὰ πλησιάσουν στὰ βενετικὰ λιμάνια, καὶ συγχρόνως νὰ πείσει τοὺς Τούρκους Διοικητὲς γιὰ τὰ φιλικὰ αἰσθήματα τῆς Βενετίας²⁴. Ἀπόδειξη τῆς φιλίας της καὶ τῆς ἀποφασῆς της νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο τὴν, τόσο ἐπικίνδυνη γιὰ τὴν πολιτική της, συμμετοχὴ τῶν νησιωτῶν στὸν πόλεμο, ἦταν ἡ προκήρυξη ποὺ ἔκανε ἀπ' τὴν Κέρκυρα ὁ Γενικὸς Προβλεπτὴς, μὲ ἡμερομηνία 12 Μαρτίου 1770. Μ' αὐτὴν ἀπαγορεύονταν αὐστηρὰ ἡ μετανάστευση τῶν ὑπηκόων, ποὺ θὰ τιμωροῦνταν μὲ δήμευση τῆς περιουσίας τους καὶ θάνατο, ἂν δὲν ὑπάκουαν. Συγχρόνως στάλθηκε μιὰ ἐγκύκλιος στοὺς Βενετοὺς ἀντιπροσώπους στὰ νησιά, ποὺ ὀριζε τὴν πιὸ αὐστηρὴ ἐπαγρύπνηση, τὴ σύλληψη τῶν ὑπόπτων καὶ τὴν κατάσχεση τῶν περιουσιῶν ἐκείνων ποὺ εἶχαν περάσει στὴ ρωσικὴ ὑπηρεσία²⁵. Ἦδη εἶχε δημευτεῖ, γιὰ παράδειγμα, τὸ σπίτι τοῦ καπετάνιου Παλικοῦκία.

Στὴν Πελοπόννησο ἡ ἐπανάσταση εἶχε ἤδη δώσει πολλὰ ἀποτελέσματα. Μέχρι τὰ τέλη Μαρτίου πολλὲς σπουδαῖες θέσεις εἶχαν καταληφθεῖ καὶ οἱ τουρκικὲς φρουρὲς εἶχαν διωχτεῖ²⁶. Φυσικὸ ἐπακόλουθο τῶν ἐπιχειρήσεων ἦταν ἡ ἀρπαγὴ προϊόντων, κυρίως ἀγροτικῶν, ἀπ' τὶς περιοχὲς

21. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 17 Marzo. Manfroni, δ.π., σ. 1157. Alberti, δ.π., σ. 229.

22. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 17 Marzo. Manfroni, δ.π., σ. 1156 - 1158. Venturi, δ.π., σ. 37, 123.

23. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 130, inserte 4 καὶ 5.

24. Βλ. καὶ Manfroni, δ.π., σ. 1158 - 1159.

25. Manfroni, δ.π., σ. 1157. Alberti, δ.π., σ. 229. Βακαλόπουλος, δ.π., σ. 391.

26. Βλ. καὶ ἔγγρ. Α', σημ. 3.

ὅπου πολεμοῦσαν, καὶ διάφορες βιαιότητες²⁷. Ὁ Βενετὸς πρόξενος τῆς Πάτρας Cesare Mesalà σὲ γράμμα του στὸν Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Andrea Donà ἔγραφε χαρακτηριστικά: «... *A qual numero, ed a qual segno sia ormai trascesa la felonía de' sudditi, che trasportati da insano fanatismo, cui danno il mentito titolo di religione, ma soprattutto da predominante spirito d' isnaziabile rapacità*²⁸. . .». Στὰ στρατιωτικὰ ρωσικά σώματα ἦταν καταταγμένοι μαζί μὲ τοὺς Πελοποννησίους καὶ πολλοὶ νησιῶτες. Στὴ Δυτικὴ Πελοπόννησο δροῦσαν, σχεδὸν ἀποκλειστικά, Ζακυνθinoὶ καὶ Κεφαλονίτες²⁹. Σῶμα Ζακυνθινῶν μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Βασίλειο Μακρῆ³⁰, Νικόλαο Φορτούνη³¹, Ξανθόπουλο³² καὶ Θρακιώτη³³ κατέλαβε τὴ Γαστούνη. Ἀπ' τὴν Κεφαλονιά ἔφτασε σῶμα Κεφαλονιτῶν μὲ ἀρχηγοὺς τὸ Σπύρο Μεταξᾶ³⁴, ποὺ ἔχοντας μεγάλη ἐπιρροή στὸ νησί τοὺς παρακίνησε νὰ ξεσηκωθοῦν καὶ νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, τὸν ἀδελφὸ του Ἰωάννη καὶ ἄλλους τοπικοὺς ἄρχοντες³⁵. Μαζί μὲ τοὺς Ζακυνθινούς καὶ ἀρκετοὺς ντόπιους πολιορκήσαν τὴν Πάτρα³⁶. Ἡ πολιορκία κράτησε 20 μέρες, μέχρι ποὺ ἦρθε γιὰ ἐνίσχυση τῆς φρουρᾶς ἓνα σῶμα Ἀλβανῶν³⁷, ποὺ δροῦσε προηγουμένως στὸ Μεσολόγγι. Οἱ πολιορκητὲς διαλύθηκαν ἀπ' τὴν φοβερὴ μανία τῶν Ἀλβανῶν, ποὺ τοὺς κατέσφαξαν καὶ συγχρόνως ἔκαψαν τὰ σπίτια καὶ ἔκαναν κάθε μορφῆς βιαιότητες³⁸. Ὅσοι Κεφαλονίτες σώθηκαν, μπῆκαν στὰ πλοῖα τους γιὰ νὰ γυρίσουν πίσω, ἀλλὰ τοὺς ἔσπησαν παγίδα πειρατὲς Δουλτσινιώτες, ποὺ περιπολοῦσαν στὸ πέλαγο, καὶ πολλοὶ σκοτώθηκαν ἢ πνίγηκαν³⁹. Τὴν ἴδια τύχη εἶχαν καὶ οἱ Ζακυνθinoὶ ποὺ ἦταν στὴ Γαστούνη.

27. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 42

28. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 143.

29. Τὸ περιοδικὸ *Notizie del mondo*, n. 40, 19 maggio 1770, p. 328 (Corfù, 10 e 28 aprile) εἶχε τὴν εἶδηση ὅτι: «*Si erano sollevati 10.000 cefaloniti che volevano dare a russi il loro paese, ma non gli pote' riuscire. Pertanto 6 mila di questi e 4 mila del Zante, con molti nobili, inalberate le insegne moscovite a tamburo battente sono passati in Morea e hanno preso Gastuni e Lipirgi. Molta gente di Prevesa Vonizza, Santa Maura, Tiachi e Misolongi è andata co' moscoviti in Morea e predano tutti i bastimenti turchi*». Βλ. Venturi, ὁ.π., σ. 41.

30. Ἑγγρ. Β', σημ. 3.

31. Ἑγγρ. Β', σημ. 6.

32. Ἑγγρ. Β', σημ. 4.

33. Ἑγγρ. Β', σημ. 5.

34. Ἑγγρ. Α', σημ. 4. Venturi, ὁ.π., σ. 38, 39.

35. Χιώτης, ὁ.π., σ. 463.

36. Ἑγγρ. Β', σημ. 8.

37. Ἑγγρ. Β', στ. 12 - 16 καὶ σημ. 9 τοῦ ἴδιου ἐγγράφου. Venturi, ὁ.π., σ. 42.

38. Ἑγγρ. Β', στ. 15. Venturi, ὁ.π., σ. 44.

39. Γιὰ τὶς περιπέτειες τῶν νησιωτῶν μέχρι νὰ φτάσουν στὸν τόπο τους βλ. καὶ Γριτσόπουλος, ὁ.π., σ. 90. Χιώτης, ὁ.π., σ. 467. Venturi, ὁ.π., σ. 42.

Οί 'Αλβανοί συνέχισαν τις λεηλασίες σὲ βάρος τῶν ντόπιων γιὰ 3 μέρες. Πολλοὶ κάτοικοι ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν ἀπ' τὸν τόπο τους καὶ πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πέρασαν στὴν Κεφαλονιά⁴⁰, ὅπου τοὺς βοήθησαν οἱ Βενετοὶ φροντίζοντας γιὰ τὴ συντήρηση καὶ τὸ ρουχισμό τους καὶ διαθέτοντας ἕνα ποσὸ χρημάτων, μέχρι νὰ τοὺς δοθεῖ ἡ εὐκαιρία νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους⁴¹. Ἡ πόλη καὶ ἡ γύρω περιοχὴ εἶχε ἐρημωθεῖ. Ἀμέσως ἐγιναν πολλές προσπάθειες γιὰ τὴν ἀνασυγκρότηση τῆς Πάτρας, γιατί ἡ θέση της ἦταν ἐπὶκαιρὴ γιὰ τὸ ἐμπόριο⁴². Ἦδη τὸ 1773 ἡ ζωὴ στὴν πόλη εἶχε πάρει τὸν παλιό της ρυθμὸ καὶ τὸ λιμάνι λειτουργοῦσε ὅπως πρῶτα. Οἱ 'Αλβανοὶ ὁμῶς συχνὰ ἔκαναν ἐφόδους καὶ λεηλατοῦσαν τὴν πόλη καὶ τὴν γύρω περιοχὴ⁴³.

Τὰ γεγονότα τῆς Πελοποννήσου δὲν ἀναφέρονταν, ὅπως ἦταν στὴν πραγματικότητα, ἀπὸ τὸ βενετικὸ τύπο τῆς ἐποχῆς. Περνοῦσαν ἀπὸ αὐστηρὴ λογοκρισία μὲ σκοπὸ νὰ καλύψουν κάθε ἀνάμιξη τῶν Βενετῶν στὶς ρωσοτουρκικὲς διαφορές. Οἱ πληροφορίες ποὺ ἔδινε ἡ *Storia della guerra presente*, ποὺ βγήκε στὴ Βενετία τὸ 1770, ἦταν προσεχτικὰ διαλεγμένες Ἀποφευγόταν κάθε ἀναφορὰ σὲ γεγονότα ποὺ ἀφοροῦσαν ἄμεσα τὴ Βενετία. Οἱ ἀναταραχὲς καὶ τὸ ξεσῆκωμα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου ἀποσιωπήθηκαν ἢ καλύφθηκαν μὲ μεγάλῃ προσοχῇ. Οἱ κινήσεις τῶν Ρώσων περιγράφονταν μὲ ἐνδιαφέρον καὶ θαυμασμό, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες θεωροῦνταν πολὺ ἄτακτοι γιὰ νὰ ἐπιτύχουν στὶς ἐπιχειρήσεις τους⁴⁴.

Τὴν ἴδια γραμμὴ ἀκολουθοῦσε καὶ τὸ περιοδικὸ *Mercurio storico e politico* ποὺ ἐβγαίνει στὴ Βενετία καὶ ποὺ ἦταν ἡ ἰταλικὴ μετάφραση τοῦ πιὸ σπουδαίου πολιτικοῦ περιοδικοῦ τῆς Εὐρώπης, τοῦ *Mercurie historique et politique*. Ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὸ πρωτότυπο καὶ στὴ μετάφρασή του ἦταν ἀρκετὰ σημαντικὴ καὶ ἀπόδειχνε τὴ προσεχτικὴ καὶ καλυμμένη λογοκρισία ποὺ γινόταν στὶς πληροφορίες γιὰ τοὺς βενετοὺς ἀναγνώστες. Ἀναφέρονταν οἱ διάφορες συγκρούσεις χωρὶς τὴν παραμικρὴ νύξη γιὰ τὰ κινήματα τῶν νησιῶν τοῦ Ἰονίου. Μόνο ὅταν οἱ νησιῶτες γύρισαν πίσω σὲ ἄθλια κατάσταση, γράφτηκε γιὰ τὴ συμμετοχὴ τους στὶς ἐπιχειρήσεις

40. Στὸ φύλλο Νο 60, 28 luglio 1770, p. 493 (Venezia, 21 luglio), τοῦ περιοδικοῦ *Notizie del mondo* ἀναφερόταν ὅτι: «*Le isole venete di Cefalonia, Zante e Corfu sono state popolate da più di 20 mila persone fuggite dalla Morea e dalle vicine isole dell' Arcipelago ed è probabile che più non torneranno nelle loro rispettive città*». Οἱ πρόσφυγες ἔλπιζαν ἔτσι νὰ ζήσουν «*in uno stato più tranquillo, sotto le dolci e moderate leggi del nostro governo*». Βλ. καὶ Venturi, ὅπ., σ. 42.

41. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, R. 148, f. 24r - 27r. Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio Νο 149.

42. Ἑγγρ. Β', στ. 17 - 20 καὶ σημ. 10 τοῦ ἴδιου ἐγγράφου.

43. Γιὰ περισσότερα βλ. Γριτσόπουλος, ὅπ., σ. 134 - 137. Θωμόπουλος, ὅπ., σ. 509.

44. Venturi, ὅπ., σ. 42 - 43.

καὶ γιὰ τὶς περιπέτειές τους μέχρι νὰ γυρίσουν στὰ νησιά τους⁴⁵. Ἡ ὁμολογία αὐτὴ παραβίαζε τὴ μέχρι τότε «αὐστηρὴ οὐδετερότητα», ποὺ διαβεβαίωνε ὅτι τηροῦσε ἡ Βενετία, καὶ μποροῦσε νὰ ἦταν ἐπικίνδυνη γιὰ τὶς σχέσεις της μὲ τὴν Τουρκία. Γι' αὐτὸ φρόντισε ἀμέσως νὰ διορθώσει τὴν κατάσταση. Πρῶτα ἀπ' ὅλα ἀντιμετώπισε τὸ πρόβλημα τῶν προσφύγων ἀπ' τὴν Πελοπόννησο, ποὺ εἶχαν περάσει στὴν Κεφαλονιά καὶ στὴ Ζάκυνθο καὶ ποὺ τοὺς εἶχε προσφέρει φιλοξενία καὶ προστασία. Οἱ Τοῦρκοι, χωρὶς ἄλλο, θὰ ζητοῦσαν ἐξηγήσεις καὶ ἴσως θὰ ἀντεκδικοῦσαν. Ἡ Σύγκλητος ἀποφάσισε τὴν ἀπομάκρυνσή τους ἀπ' τὰ νησιά· φυσικὰ οἱ πρόσφυγες ἀρνήθηκαν νὰ γυρίσουν στὸν τόπο τους ὑπολογίζοντας στὴ βοήθεια τῶν ντόπιων, ἂν καὶ ἡ συντήρησή τους δημιουργοῦσε πολλὰ προβλήματα. Τελικὰ δόθηκε διαταγὴ νὰ ἐκδώσουν τοὺς πρόσφυγες καὶ συγχρόνως ἄλλη μυστικὴ διαταγὴ νὰ μὴ κάνουν καμμιὰ ἐνέργεια. Οἱ Βενετοὶ ἔλπιζαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι θὰ ἱκανοποιοῦνταν μόνο μὲ ὑποσχέσεις, ἀπ' τὴ στιγμὴ μάλιστα ποὺ, ἐκείνη τὴν περίοδο, ἦταν πολὺ ἀνήσυχοι γιὰ τὴν πορεία τῶν ρωσικῶν ἐπιχειρήσεων, γιὰ νὰ δράσουν ἐναντίον τῆς Βενετίας⁴⁶.

Πιο ριζικὰ μέτρα πῆρε γιὰ τοὺς νησιῶτες ποὺ γύρισαν πίσω. Θεωρήθηκαν ἔνοχοι μεγάλου ἐγκλήματος, γιατί ἔδρασαν ἐνάντια στὴ θέληση τῆς Δημοκρατίας, δὲν ὑπάκουσαν στοὺς νόμους της καὶ ἔβαλαν σὲ κίνδυνο τὴν ἀσφάλεια τοῦ κράτους⁴⁷. Ἡ Σύγκλητος ἔδωσε διαταγὴ στὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Querini νὰ συλλάβει αὐτοὺς ποὺ γύρισαν στὰ νησιά τους, κυρίως τοὺς ἀρχηγούς τους, καὶ νὰ ἐμποδίσει μὲ κάθε τρόπο νέες μεταναστεύσεις⁴⁸. Ὁ Querini πῆγε στὴ Κεφαλονιά «*con deliberata intenzione di mettere a dovere gli abitanti di quell' isola di genio torbido ed incomodo*». Μὰ ἡ ἐπιχείρηση δὲν ἦταν τόσο εὐκόλη. Ὅταν προσπάθησε νὰ συλλάβει τὸ Μεταξᾶ, ἀντιμετώπισε ἔνοπλη ἀντίσταση καὶ ἀναγκάστηκε νὰ ὑποχωρήσει. Ἀνάμεσα στὶς μεγάλες οἰκογένειες τοῦ νησιοῦ ξέσπασαν νέες ταραχὲς μὲ θύμα τὴν πλούσια οἰκογένεια τῶν Σδρίν. Μάταια ὁ Querini προσπάθησε νὰ ἐπαναφέρει τὴν τάξη· «*l' isola era in preda ad una spaventevole anarchia*». Οἱ ἀδελφοὶ Μεταξᾶ μάλιστα ἱδρυσαν στὰ Κοκολάτα ἕνα εἶδος Δικαστηρίου καὶ δὲν ἄφηναν κανένα νὰ περάσει χωρὶς νὰ πληρώσει φόρο. Ὁ Querini ἀναγκάστηκε νὰ χρησιμοποιήσει βίαια μέσα. Πολλοὶ φυλακίστηκαν, ἄλλοι τουφεκίστηκαν, καὶ ὅσοι ξέφυγαν ἢ ἐγίναν πειρατὲς ἢ ἐπικηρύχτηκαν⁴⁹.

45. Venturi, ὁ.π., σ. 46 - 47.

46. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 49 - 50.

47. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 147, f. 35r - 36v.

48. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 9 Giugno.

49. Βλ. καὶ Venturi, ὁ.π., σ. 50 - 51.

Στό μεταξύ ἄραξε στό λιμάνι τοῦ Φισκάρδου ἓνα πλοῖο μέ καπετάνιο τὸ Γεράσιμο Καλλιγᾶ, ναυλωμένο ἀπ' τοὺς Ρώσους, μέ πολεμικὸ ὑλικὸ γιὰ τὴν Πελοπόννησο. Ὁ καπετάνιος ξεσήκωσε πολλοὺς συγχωριανοὺς τοῦ ἀπ' τὰ Βαλσαμάτα καὶ τοὺς πῆρε μαζί του⁵⁰. Κι ὅταν ὁ Ἀλέξιος Ὁρλώφ ἔφτασε στὴν Πελοπόννησο, πολλοὶ Κεφαλονίτες μέ ἀρχηγοὺς τὸν Πανᾶ καὶ τὸν Βαλσαμάκη ναύλωσαν δύο πλοῖα καὶ πῆγαν νὰ ἐνωθοῦν μαζί του. Ἀνάμεσά τους ἦταν καὶ ὁ Σπύρος Μεταξᾶς μέ 20 ὁπαδοὺς του⁵¹. Μετὰ ἀπ' ὅλα αὐτά, ἦταν πολὺ περίεργη ἡ δήλωση τοῦ Ὁρλώφ, ὅτι πάρα πολλοὶ Βενετοὶ ὑπῆκοοι τοῦ εἶχαν προσφέρει τὴν ὑπηρεσία τους (καὶ ἀνάφερε ἀκριβῶς τὰ ὀνόματα τῶν ἀδελφῶν Μεταξᾶ, τοῦ Βασιλείου Μακρῆ καὶ τοῦ Σαντόπουλου), ἀλλὰ ὅτι αὐτὸς τοὺς εἶχε ἀπωθήσει, γιατί εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ ἐντιμοὺς ἀνθρώπους καὶ ὄχι ἀπὸ πειρατὲς ἐξόριστους⁵².

Ὅταν ὁ πόλεμος ἄρχισε νὰ στρέφεται σὲ βάρος τῶν Ρώσων, βιάστηκαν νὰ φύγουν ἀπ' τὴν Πελοπόννησο ἐγκαταλείποντας τοὺς Ἕλληνες στὴν τύχη τους. Οἱ ἐπαναστάτες Βενετοὶ ὑπῆκοοι ἔφυγαν ἀπ' τὴν Πελοπόννησο καὶ γύρισαν στὰ νησιά τους. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ζήτησαν ἀμνηστία γιὰ τὶς πράξεις τους, πού γιὰ τὴ Βενετία ἦταν ἐγκληματικές.

Τότε ἀκριβῶς ἔφτασε στὴ Βενετία μιὰ ἀναφορὰ τοῦ Βατλου ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη, γραμμένη ἀπ' τὶς 17 Μαΐου⁵³. Ὁ Σουλτάνος θεώρησε ὑποκριτικὴ τὴ διακήρυξη τῆς οὐδετερότητας πού εἶχε κάνει ἡ Δημοκρατία. Τοῦ φάνηκε ἀδύνατο τὸ ὅτι δὲν μπόρεσε νὰ ἐμποδίσει τοὺς ὑπηκόους της νὰ ἐνωθοῦν μέ τοὺς Ρώσους, ἀφοῦ εἶχε τόσα πολεμικὰ πλοῖα. Ὑποψιάστηκε ὅτι σκοπὸς τῆς Βενετίας ἦταν νὰ ὑποστηρίξει τοὺς εἰσβολεῖς καί, ἂν τὰ πράγματα πῆγαιναν καλά, νὰ συνεργαστεῖ μαζί τους γιὰ τὴν καταστροφή τῶν τουρκικῶν θέσεων στὴν Πελοπόννησο. Ἀπειλῆσε μάλιστα ὅτι «... *se la Repubblica non poteva o non voleva castigare gli abitanti degli stati suoi, non mancherebbero alla Porta i mezzi di farlo colle sue formidabili forze*⁵⁴».

Οἱ Βενετοὶ τότε ἀποφάσισαν νὰ τιμωρήσουν σκληρὰ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν ἐπαναστατῶν, ὥστε νὰ σταματήσουν πιά τὰ κινήματα καὶ νὰ ἀποκατασταθεῖ ἡ τάξη, γιατί κάθε ἀργοπορία ἢ δισταγμὸς θὰ μπορούσε νὰ εἶχε μοιραῖες συνέπειες γιὰ τὶς σχέσεις τῆς Βενετίας μέ τὴν Πύλη. Δίκασαν καὶ

50. A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 139.

51. A.S.V., Senato Rettori - Deliberazioni, F. 326, data 1770, 21 Iuglio. Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, dispaccio No 153.

52. Ἡ δήλωση αὐτὴ θὰ μπορούσε νὰ ἦταν ἓνα καλὸ δπλο ἄμυνας στὶς κατηγορίες τῶν Βενετῶν ἐναντίον τους. Ἐμεινε ὁμως ἀχρησιμοποίητη ἀπ' τοὺς κατηγορούμενους καὶ ἡ Βενετία τὴν ἀγνόησε ἐντελῶς .Βλ. καὶ Manfroni, ὁ.π., σ. 1163.

53. Manfroni, ὁ.π., σ. 1166.

54. Manfroni, ὁ.π., σ. 1166.

καταδίκασαν σὲ ἐξορία, «*come avanti rei di gravissime colpe di stato*⁵⁵», τοὺς: κόντε Σπύρο Μεταξᾶ τοῦ Ἀντρέα, κόντε Ἰωάννη Μεταξᾶ ἀδελφὸ τοῦ⁵⁶, καπετὰν Λουκᾶ Βαλσαμάκη, λοχαγὸ Γιάννη Βαλσαμάκη, καπετὰν Σωτήρα Ἰνγκλέζη, καπετὰν Γρηγόριο Πανᾶ τοῦ Ἀντώνη, Ἀναστάση Πανᾶ τοῦ Donadò, Σπύρο Πανᾶ Καπίτση τοῦ Ἀναστάση, Nadal Πανᾶ Καπίτση, Ἀναστάση Πανᾶ ἀδελφὸ του, Γεράσιμο Καλικιόπουλο τοῦ Παναγῆ καὶ καπετὰν Γεράσιμο Καλλιγᾶ τοῦ Ἀναστάση, ὅλους ἀπ' τὴν Κεφαλονιά. Ἐπίσης διέταξαν τὴ δήμευση τῶν περιουσιῶν τους καὶ τὴν κατεδάφιση τῶν σπιτιῶν τους, ἀπαγορεύοντας μάλιστα τὴν ἀνοικοδόμησή τους⁵⁷. Ἡ ἐπικήρυξη ἐγίνε στὴν Κεφαλονιά ἀπὸ τὸ Γενικὸ Προβλεπτὴ τῆς Θάλασσας Pier Antonio Querini, στίς 25 Αὐγούστου 1770. Στὸ τέλος ἀναφέρονταν οἱ τόποι πού ἐγίνε γνωστὴ ἡ ἐπικήρυξη: «*Fu pubblicato il promesso bando nel luogo et ora solita, e con le consuete formalità, prima nella terra di Argostoli di Cefalonia, poscia nele ville Pessade, Spartea e Caligata con universale intelligenza molti presenti et ascoltanti*».

Ὅσο γιὰ τὸ Βασίλειο Μακρῇ, δὲν πῆραν κανένα μέτρο ἐναντίον του, παρὰ μόνο ἀργότερα. Τὸ 1776 σχηματίστηκε μία δικογραφία⁵⁸ σὲ βάρος του,

55. Ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση ὑπάρχει στὸ A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1019. Ἐπίσης στὴ σειρὰ Inquisitori di Stato, B. 405. Χαρακτηριστικὸς εἶναι ὁ τρόπος πὺ διαιτυπωνόταν ἡ καταδικαστικὴ ἀπόφαση «...*siano e s' intendano banditi da questa, e da tutte le altre città, Fortezze, isole, terre e luoghi del Serenissimo Dominio, terrestri e maritimi, navigli armati e disarmati, ac etiam dall' inclita città di Venezia e Dogado definitivamente et in perpetuo. Rompendo alcuno di loro il confine e venendo uniti o separati presi, siano condotti al luogo et ora solita, dove sopra un paro d' eminenti forche resti cadauno impiccato per la gola dal Ministro di Giustizia, sirche muoja, indi il di lui cadavere resti appeso ed in sito consueto esposto con cartello al petto, che contenga il nome, cognome, padre e patria, et in appresso la seguente dichiarazione. Reo di gravissime colpe di stato. Sicchè a pubblica vista debba starvi alla total consumazione*».

56. Ὁ ἄλλος ἀδελφὸς τους Πέτρος, ἂν καὶ δὲν εἶχε πάρει μέρος στὰ γεγονότα, κατηγορήθηκε ὅτι βρισκόταν σὲ συνεννόηση μὲ τοὺς ἐπαναστάτες καὶ φυλακίστηκε στὴ Βενετία γιὰ 10 χρόνια. Ὅταν ἐπέστρεψε στὴν Κεφαλονιά, κατόρθωσε νὰ πάρει πίσω μερικὰ μόνο ἀπ' τὰ κτήματα πὺ τοῦ εἶχαν δημεῦσει οἱ Βενετοί. Βλ. Βακαλόπουλος, ὁ.π., σ. 395. Χιώτης, ὁ.π., σ. 467.

57. «*Tutti li loro beni mobili, stabili, presenti, futuri di qualsivoglia sorte azzioni e ragioni in qualunque specie riguardanti loro interesse e vantaggio fatti dal mese di marzo ultimo passato in quà, et etiam li fidejcommissi loro vita durante siano e s' intendano confiscati ed applicati giusto alle leggi. La casa dominicale o altra di loro proprietà da essi abitate siano demolite sino dalli fondamenti, né possano esser più rifabricate*». A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F 1019. Inquisitori di Stato, B. 405.

58. Ἡ δικογραφία βρίσκεται στὴ σειρὰ Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637, Processi Criminali (1776), μὲ τὸν τίτλο: *Macri Basilio, Santopulo, Tracchiotti, Fortuni e Metaxà Spiridione per emigrazione in Morea durante la guerra Tyrco-Russa*.

με βάση την αναφορά του Βενετού Πρόξενου της Πάτρας Angelo Rosalem στους Inquisitori di Stato, με ημερομηνία 17 Αυγούστου 1776. Η αναφορά αυτή⁵⁹, που δημοσιεύεται στη συνέχεια, είναι μια αναδρομή στα γεγονότα της πολιορκίας της Πάτρας (1770), όπου ο Βασίλειος Μακρής ήταν αρχηγός των Ζακυνθινών μαζί με τους άλλους Ζακυνθινούς που αναφέραμε παραπάνω. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1776 ο Flaminio Corner, Inquisitore (Ανακριτής), αντιπροσωπεύοντας και τους άλλους δύο συναδέλφους του, όρισε να σχηματιστεί δικογραφία έναντιον του Βασιλείου Μακρή και των άλλων αρχηγών *«coll' autorità e rito del Consiglio dei Dieci»*. Το έγγραφο αυτό στάλθηκε, όπως φαίνεται απ' τα άλλα έγγραφα που ακολουθούν, στο Γενικό Προβλεπτή της Θάλασσας, που την εποχή εκείνη ήταν ο Giacomo Nani. Ο Γενικός Προβλεπτής έπρεπε, σύμφωνα με τις οδηγίες του Ανακριτή, να εκδικάσει την υπόθεση και ν' ανακοινώσει τις αποφάσεις στο Ανώτατο Δικαστήριο. Η δίκη όμως δεν έγινε, όπως μάς πληροφορεί το επόμενο έγγραφο, με ημερομηνία 16 Αυγούστου 1779, που στάλθηκε στους Ανακριτές απ' το Γενικό Προβλεπτή Giacomo Gradenigo, υπογραμμένο απ' το γραμματέα του Pietro Vincenti Foscari. Η παράλειψη οφειλόταν στην παρεμβολή άλλων σπουδαίων υποθέσεων, όπως αναφέρεται στο έγγραφο: *«...restò pure giacente la procedura a motivo che il ministro segretario d' essom io processore si trovò impegnato in altre importanti incombenze come ebbe a rimarcarmi nelle sue diligenti relazioni»*. Υποσχόταν στους Ανακριτές ότι θα έστελνε το γραμματέα του στη Ζάκυνθο, μόλις θα τέλειωνε τις υποθέσεις του Γραφείου του, για να ασχοληθεί με την υπόθεση Μακρή. Το επόμενο έγγραφο με ημερομηνία 9 Μαΐου 1781 στάλθηκε απ' το Γενικό Προβλεπτή Giacomo Gradenigo στους Ανακριτές. Είχαν περάσει δύο χρόνια μὰ ο γραμματέας του δεν είχε βρει ακόμα ευκαιρία να πάει στη Ζάκυνθο. Η αναχώρησή του φαινόταν πια υπόθεση ημερών· είχε οριστεί ακόμα και ο μισθός του, 2 zecchini την ημέρα, για δσες ημέρες θά ήταν απαραίτητο να μείνει στο νησί. Ο γραμματέας πραγματικά πήγε στη Ζάκυνθο κι έκανε τη δίκη, όπως πληροφορούσε με έγγραφό του, με ημερομηνία 1 Σεπτεμβρίου 1781, ο Γενικός Προβλεπτής Gradenigo. Είχαν όμως περάσει 5 χρόνια από τότε που το Ανώτατο Δικαστήριο είχε κρίνει ένοχο το Μακρή και είχε διατάξει να δικαστεί. Πολλά πράγματα είχαν αλλάξει και η υπόθεση είχε σχεδόν ξεχαστεί. Ο γραμματέας *«non è potuto rilevarsi le reità esposte a carico del Conte Basilio Macri, degli altri indicati, de' quali neppur era stato accennato il preciso none»*. Ο Μακρής άθωώθηκε για τις πράξεις, που πριν 5 χρόνια είχαν θεωρηθεί βαρύτατες. *«...che*

59. A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637. Αντίγραφο ενός τμήματος του εγγράφου υπάρχει στην ίδια σειρά, B. 405.

apparisce incolpabile la direzione di allora del detto Macri, deliberativamente determinato, che non sia più oltre proceduto in esso processo, ma anzi, riguardato fra gli spediti».

Μὲ τὴν, ἔστω καὶ καθυστερημένη, ἀθώωση τοῦ Βασιλείου Μακρῆ ἡ ὑπόθεση ἐκλείσει. Οἱ μόνοι, τελικά, ἀπ' τοὺς Ἑπτανησίους ποὺ πῆραν μέρος στὰ γεγονότα τοῦ 1770 καὶ τιμωρήθηκαν ἦταν οἱ Κεφαλονίτες. Ἡ στάση ἐκείνη τῆς Βενετίας ἀπέναντι στοὺς ἐνόχους καὶ ἡ παραδειγματική τους τιμωρία ἦταν ἀκριβῶς ἡ ἀπόδειξη φιλίας ποὺ ζητοῦσαν οἱ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ ἡ κατάσταση τὴν περίοδο ἐκείνη ἦταν τέτοια, ποὺ δὲν ἔφτανε μιὰ τέτοια ἀπόδειξη γιὰ νὰ τοὺς καθυψώσει. Ἀντίθετα, ἡ ἀργοπορία τῆς Βενετίας νὰ πάρει προφυλακτικά μέτρα γιὰ τέτοιες ἀναταραχὲς ἐξηγήθηκε ἀπ' τὸ Σουλτάνο⁶⁰ σὰ μιὰ σιωπηλὴ ἄδεια στοὺς νησιῶτες ὑπηκόους της νὰ ἐνεργοῦν ἐχθρικά ἐνάντια στὸ Ὄθωμανικὸ κράτος, γιὰ νὰ ἐμφανίζεται ἔπειτα ὁ βενετικὸς στόλος καὶ νὰ παίρνει τὸ μέρος τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου, ἀνάλογα μὲ τὴν ἔκβαση τῶν πραγμάτων.

60. Βλ. καὶ Alberti, ὁ.π., σ. 230.

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α *

Α΄

Κεφαλονιά

1770 Μαρτίου 12

Περίληψη: Ὁ Προβλεπτής τῆς Κεφαλονιάς Zuanne Pizzamano γράφει στοῦ Γενικοῦ Προβλεπτοῦ τῆς Θάλασσης Andrea Donà γιά τὸν ξεσηκωμὸ τῆς Κεφαλονιάς. Χωρικοὶ μὲ ἐπικεφαλῆς τοὺς ἄρχοντες τοῦ νησιοῦ ἐτοιμάζονται νὰ περάσουν στὴν Πελοπόννησο καὶ συγχρόνως φέρνουν ἀναστάτωση στοῦ νησί.

Ἀντίγραφο: A.S.V., Provveditori da Terra e da Mar, F. 1018, κ.ά. Στὸ ἀριστερὸ περιθώριο τῆς πρώτης σελίδας σημειώνεται μὲ ἄλλη γραφή: Inserta No 2. Dispaccio No 135.

Copia di lettera scritta dall'Illustrissimo Signor Zuanne Pizzamano¹, Provveditor di Cefalonia, a Sua Eccellenza Andrea Donà², Provveditor General da Mar.

*Era sperabile, che all' accesso delle pubbliche insegne si rimette-
5 tesse l' orgasmo dell' isola, e che all' uso della pubblica forza fosse finalmente per risvegliarsi l' obbedienza con la più pronta rissorsa del Governo, quasi dissolto in una deplorabile anarchia dal fanatismo degli abitanti e dalle contingenze de' tempi.*

*Ma al rumore de Russi nella Morea, al suono delle loro intra-
10 prese³, alle irruzioni del Zante, al concorso et amutinamento del Teachì per sostenerle, aggravatosi l' umore di Ceffalonia non lascia adito di promettersi alcun ritegno ò il ravelimento degli tumultuati.*

*Scopro aperte le comunicazioni delle indicate isole con continuati messi e temo dalla promiscuità e frequenza delle loro intelligenze,
15 più seria l' origine e più grave il pericolo che minacciano.*

*Il male si rende epidemico, e scorgo per conseguenza delle sue influenze suscetibile ogni condizione di persona. A questa possibilità devo riferire la voce contestata per dalla commune persuasione, che il Conte Spiro Metaxà⁴ alla testa di trecento villici del distretto
20 di Erisso⁵, Pilaro⁶ e Samo⁷, sia in procinto d' imbracarsi sopra un Martigao, ivi ancorato con pavione⁸ Russo alla volta della Morea.*

* Τὰ ἔγγραφα δημοσιεύονται μὲ διορθώσεις στὴ στίξη, στὰ κεφαλαῖα καὶ στοῦ χωρισμὸ τῶν λέξεων. Οἱ βραχυγραφίες ἀναλύονται σιωπηρά.

Dove parimenti sento preccorsi li naviganti della pertinenza di Livatò⁹, e quasi tutta Spartea¹⁰ sotto la condotta delle principali famiglie Panà¹¹, Capizzi¹² et Andonato¹³. Se nella confusione dove attualmente si flutua fosse permesso di avanzare congetture, azzardarei di dire a vista del bollore universale, che entro il periodo di pochi giorni due terzi del contado non so quanto del popolo sia per convolare a questa duplice crozzciata di religione¹⁴ e di rapina. Eppure, tale evasione anzi che rapicurare li pericoli interni della residenza, fermenta nuovi timori nell' animo di questi benemeriti cittadini. Ciascuno, ingelosito della commune soverzione e dalla impunità, che in queste franzenze si promettono li facinerosi, paventa del prossimo come del proprio nemico. Il moto straordinario, che quindi ferve in Argostoli¹⁵, siccome per loro è un pronostico quasi infalibile di fatalissime eventualità, così per mè un grave soggetto di tutte le mie sollecitudini. Se alcuni della terra di Lixuri¹⁶ evacuarono le loro merci et effetti dalli magazeni, che tengono in Argostolli, paventando irreparabile forse lo spoglio. Se frà quelli, che si proddussero a ricevere carmi suffraggi di polvere, si reputarono in una malecontingenza li Signori Signori Sdrigna¹⁷ per le sicurezze rittatte, che da un grosso corpo de' villici fossero per aggredire le loro abitazioni di campagna, non mi fù fatto nè di resistere a quelli, nè di somministrarglela a questi, per non compromettere il divieto alla prevari- cazione degl' uni e per non dessituire il pressidio, riguardo agli altri del più necessario requisito, di cui attualmente è in somo difetto. Non potendo agire di fatto per la precaria amministrazione in cui fù forza di contenervi a vista delle continuate scariche, che ne contorni della residenza notturnamente rissuonano, degl' insulti riferiti al picchetto¹⁸ della Torretta, e della tronbonata¹⁹, fatta cadere fuori de' restelli²⁰ del Pallazzo²¹ contro la sentinella e la guardia, mi succede la necessità di ricorrere agl'espediti più blandi per dissimulare, che l' oggetto di questi attentanti sia destinato all' avvertimento della milizia, come altresì sembra diretto allo scoppiodidi decisive alterazioni. A questo posso non io dimenticarmi dell' opera benemerita e fruttuosa, che presta il vigile ed onorato Tenente Valerio, nel diffendere le venute del Pallazzo, nel sostenere la disciplina de soldati e nel infervorarsi a spargere le più conferenti precauzioni in difesa et a decoro de' pubblici oggetti. A contemplazione de' quali nel primo sentore della diserzione, feci divulgare un rigoroso edito, attesa l' identità delle circostanze tutto conforme a quello, che la previdezza di Vostre Eccellenze degnò suggerirmi per il Teachì, e tuttavia,

le prevaricazioni niente meno minorate arrivano esponere gli riguard dello stato, dopo di aver sovertito e violata tanto patentamente quelli del Governo.

65 *Atterrito il mio patriotismo da un avvenire, Dio non voglia più torbido per le pubbliche convenienze. m' impulsa all' spedizione espressa del lattore delle presenti, non potendo in altro modo coo-perania alla loro illesione, con che in dipendenza de' venerati suoi rescritti bacio all' E.V. umilmente le mani.*

Cefferonia li 12 Marzo 1770 S.N.

Σ Χ Ο Λ Ι Α

1. 'Ο Zuanne Pizzamano διορίστηκε Προβλεπτής της Κεφαλονιάς στις 15 Φεβρουαρίου 1761, αλλά ανέβαλε την άσκηση της θητείας του. Διορίστηκε ξανά το 1767 και άσκησε τα καθήκοντά του μέχρι το 1770. Βλ. Σπ. Μ. Θεοτόκης, *'Αναμνηστικόν τεύχος της Πανιονίου 'Αναδρομικῆς 'Εκθέσεως*, Κέρκυρα 1924, σ. 19.

2. 'Ο Andrea Donà ήταν Γενικός Προβλεπτής της Θάλασσας απ' το 1767 μέχρι τις 23 'Ιουνίου 1770. Βλ. Θεοτόκης, δ.π., σ. 25.

3. 'Από τόν Φεβρουάριο τοῦ 1770, πού ἔφτασε ὁ Θεόδωρος 'Ορλώφ στό λιμάνι τοῦ Οἰτύλου, μέχρι τίς ἀρχές Μαρτίου, πού γράφτηκε τὸ γράμμα, ἡ δραστηριότητα καὶ οἱ ἐπιτυχίες τῶν Ρώσων στήν Πελοπόννησο ἦταν μεγάλες. Στρατολόγησαν τοὺς κατοίκους καὶ τοὺς κατὰταξαν σέ δύο Λεγεῶνες, 'Ανατολική καὶ Δυτική, ἔδιωξαν τοὺς Τούρκους ἀπ' τὴν 'Ανδρούσα, ξεσήκωσαν τοὺς κατοίκους τῆς Μεσσηνίας, πολιορκήσαν καὶ πῆραν τὸ Μυστρά καὶ ἄρχιζαν τὴν πολιορκία τῆς Κορώνης. Βλ. Γριτσόπουλος, δ. π., σ. 60 - 63.

4. 'Ο Κόντε Σπύρος Μεταξᾶς, γιὸς τοῦ Κόντε 'Ανδρέα Μεταξᾶ, πῆρε μέρος στήν πολιορκία τῆς Πάτρας (1770) ὁδηγώντας ἓνα σῶμα συμπατριωτῶν του. 'Εξορίστηκε ἀπ' τὴν Κεφαλονιά μαζὶ μὲ τὸν ἀδελφὸ του 'Ιωάννη μετὰ ἀπὸ δίκη πού ἔγινε ἐναντίον τους. Κατέφυγαν στὴ Ρωσία, ὅπου καὶ πέθαναν (1797 - 1798). Γιά περισσότερες πληροφορίες βλ. Κ. Τριανταφύλλου, *'Ιστορικὸν Λεξικὸν τῶν Πατρῶν*, Πάτρα 1959, σ. 378. Θωμόπουλος, δ.π., σ. 493. Χιώτης, δ.π., σ. 463, 467. Βακαλόπουλος, δ.π., σ. 390 - 395. Γριτσόπουλος, δ.π., σ. 81. 'Επ. Κ. Μεταξᾶς, *'Ιστορία τῆς οἰκογενείας Μεταξᾶ ἀπὸ τὸ 1081 μέχρι τοῦ 1864 ἔτους*, 'Αθήνα 1893, σ. 65, 67 - 69. Manfroni, δ.π., σ. 1158, 1163. σ. 1158, 1163, δ. π., σ. 280. Venturi, δ.π., σ. 38, 39, 50 - 51, 68 - 69.

5. *Erisso* ('Ερίσσος), περιοχή τῆς Κεφαλονιάς στὸ Β.Α. μέρος της. Γιά περισσότερες πληροφορίες βλ. 'Αντ. Μηλιαράκης, *Γεωγραφία πολιτικὴ νέα καὶ ἀρχαία τοῦ νομοῦ Κεφαλληνίας*, 'Αθήνα 1890, σ. 51 - 57.

6. *Pilaro* (Πύλαρος), περιοχή τῆς Κεφαλονιάς μὲ παραλίες στήν ἀνατολική καὶ δυτικὴ θάλασσα τοῦ νησιοῦ. Γιά περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 49 - 51.

7. *Samo* (Σάμη), πόλη καὶ λιμάνι τῆς Κεφαλονιάς σὲ μιὰ ἀπ' τίς μεγαλύτερες κοιλάδες τοῦ νησιοῦ. Γιά περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 46 - 49.

8. *ravione* (βεν. ravion), σημαία.

9. *Livato* (Λιβαθώ), μιὰ ἀπὸ τίς ὀρεινότερες καὶ πλουσιότερες περιοχὲς τῆς Κεφαλονιάς μὲ πολλὰ χωριά. Τὸ ἱστορικότερο ἀπ' τὰ χωριά της εἶναι ὁ 'Άγιος Γεώργιος, ὅπου καὶ τὸ βενετικὸ φρούριο. Γιά περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, δ.π., σ. 30 - 35.

10. Spartea (ἢ Spartia, τὰ σημερινὰ Σπάρτα), χωριὸ τῆς Κεφαλονιάς, στὴν περιοχὴ τῆς Λιβαθῶς. Βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 32.

11. Ἡ οἰκογένεια Πανᾶ, σύμφωνα μὲ μιὰ παράδοση κατὰγεται ἀπὸ τὴν ἰσπανικὴ πόλιν Panades. Τὸ χωριὸ τῆς Λιβαθῶς Σπάρτα ἦταν ἡ παλιὰ κατοικία τῶν Πανᾶδων καὶ ἡ ἐκκλησία τοῦ Ἀγίου Νικολάου, ποὺ βρίσκεται ἐκεῖ, ἦταν καθολικὴ. Λέγεται ὅτι ἀπ' τὸ 1500 ἦταν στὸ Ἀρχοντολόι τοῦ νησιοῦ, ἀλλὰ στὸ Libro d' oro δὲν ὑπάρχει μέχρι τὸ 1604. Ἡ οἰκογένεια σήμερα χωρίζεται σὲ πολλοὺς κλάδους. Γιὰ περισσότερα βλ. Ἡλ. Τσιτσέλης, *Κεφαλληνικά Σύμμικτα*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1904, σ. 498 - 515.

12. Ἡ οἰκογένεια Καμπίτση ὑπάρχει στὴν Κεφαλονιά ἀπ' τὸν 14ο αἰώνα. Γράφτηκε στὸ Libro d' Oro ἀπὸ τὸ 1593 - 1604. Κατοικοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ Κάστρου καὶ βοήθησε στὸ χτίσιμο τῆς ἐκκλησίας τῆς Ἐθαγγελίστριας, ποὺ ὑπάρχει ἐκεῖ, στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰώνα. Γιὰ περισσότερες πληροφορίες βλ. Τσιτσέλης, ὁ.π., σ. 194 - 195.

13. Γιὰ τὴν οἰκογένεια Ἀντωνάτου δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία.

14. Ἐνα ἀπ' τὰ σπουδαιότερα ὄπλα τῆς Ρωσίας γιὰ νὰ πείσει τοὺς Ἕλληνες νὰ ἐπαναστατήσουν ἦταν ἡ θρησκευτικὴ προπαγάνδα. Οἱ ὑπόδουλοι Ἕλληνες ἦταν εὐαίσθητοι στὸ θέμα τῆς θρησκείας καὶ οἱ Ρῶσοι τὸ ἐκμεταλλεύτηκαν κατάλληλα. Ἡ προπαγάνδα αὐτὴ, καὶ ἡ πολιτικὴ ἐπίσης, ἐξακολούθησε σ' ὅλη τὴ διάρκεια τοῦ πολέμου. Βλ. Manfroni, ὁ.π., σ. 1144.

15. *Argostoli* (*Ἀργοστόλι*), πρωτεύουσα τῆς Κεφαλονιάς ἀπὸ τὸ 1757. Τὸ χτίσιμο τῆς πόλης ἄρχισε ἀκριβῶς τὸ 1757, ὅταν ἦταν προβλεπτὴς ὁ Alberto Magno. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 22 - 29.

16. *Lixuri* (*Λιξούρι*), δευτέρη μεγάλη πόλη τῆς Κεφαλονιάς. Γιὰ περισσότερα βλ. Μηλιαράκης, ὁ.π., σ. 72 - 77.

17. *Sdrigna* (*Σδρίν*), οἰκογένεια εὐγενῶν. Εἶχαν τὸν τίτλο τοῦ κόμητος. Ἔδρασαν στὴν Κεφαλονιά καὶ στὴν Κέρκυρα.

18. *pichetto* (ἄ), ὄρος στρατιωτικὸς, μικρὸ ἀπόσπασμα.

19. *trombonata* (θ), βολὴ trombone (ὄπλου πυροβόλου).

20. *restello* (-i, ἄ., βεν.), rastello ἢ rastrello, περίφραγμα ἢ περίβολος μπροστὰ στὶς πύλες τῶν φρουριῶν.

21. *Palazzo* (ἄ.), ἡ διαμονὴ τοῦ Προβλεπτῆ.

B'

Ζάκυνθος

1776 Αύγουστου 17

Περίληψη: Ἀναφορὰ τοῦ Βενετοῦ Προξένου τῆς Πάτρας ἀπὸ τὴ Ζάκυνθο. Ἀναδρομὴ στὰ γεγονότα τῆς πολιορκίας τῆς Πάτρας, κατὰ τὸ Ρωσοτουρκικὸ πόλεμο, ἀπὸ Κεφαλονίτες καὶ Ζακυνθινούς. Μετὰ τὴν καταδίωξή τους ἀπὸ τοὺς Ἀλβανούς ἡ κατάστασις τῆς πόλεως ἦταν τραγικὴ. Μὲ τὶς προσπάθειες τοῦ Προξένου, ἔχοντας καὶ τὴ συνδρομὴ τοῦ Τούρκου Καδῆ, ἀποκαταστάθηκε ἡ τάξις, ἀποζημιώθηκαν οἱ Τούρκοι γιὰ τὶς καταστροφὰς πού τοὺς εἶχαν προξενήσει οἱ νησιῶτες, καὶ τέλος ἀποκαταστάθηκαν οἱ σχέσεις Τούρκων - νησιωτῶν, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν ἀνεμπόδιστη ἐξάσκησις τοῦ ἐμπορίου.

Αὐτόγραφο: A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 1109, fasc. 637, χ. ἁ. σὲ ὅλες τὶς σελίδες παρὰ μόνο στὴν πρώτη ὑπάρχει ὁ ἀριθμὸς 2, πού εἶναι ὁ αὐξ. ἁ. τῶν ἐγγράφων πού περιέχει τὸ fasc.

*Illustrissimo et Eccellentissimo Signore Signore Padrone Colendissimo*¹

Acceso l' incendio della guerra tra l' Imperio Ottomano e Russo, mi onorerò di riferire umilmente a Vostra Eccellenza quanto pubblico la fama, rapporto le direzioni de' sudditi isolani nella scalla di Patrasso, in quell' incontro.

Comparsi oltre diecimilla² da questa isola e da quella di Ceffalonia in Patrasso, condotti da Basilio Macri³, Santopulo⁴, Trachiotti⁵, Fortuni⁶, e dal Conte Spiro Metaxà⁷, copersi dalle insegne Russe, si
10 posero a depredare quel ricco paese, ne perdonando a sesso ho età de Turchi, con barbara ferietà tutto sacrificando alla loro barbarie ed isano furore, in brevi momenti empirono ogni casa di terrore e di miseria.

Ricoveratisi i Turchi nella Fortezza di quella città⁸ implorarono
15 il soccorso delle città circostanti, che doppo brevi giorni ed una costante difesa, combatendo anche coi bisogni più necessari alla vita, comparve di trecento Albanesi⁹, quali tutto mettendo a ferro e fuoco sloggiarono gl' isolani da Patrasso ed i Greci concorsi in loro rinforzo, desolando con quest'ultimo atto la più ricca e, forse, la più ampla
20 città del Regno della Morea, che era fatta per il concorso delle foresti e nazioni la sede del commercio¹⁰ di tutto quel ampio ed ubertosissimo Regno.

*In queste travagliose circostanze toccò a mè, Conte Angelo Rosalem¹¹ servo umilissimo di Vostra Eccellenza, assumere il Veneto Consolato in quella scalla, ed a fronte di tali calamitose combinazioni ne intrapresi intrepidamente l'aministrazione. Rissolto di sacrificare sostanze e vita alla pubblica quiete, che poteva esser perturbata dall' ardito attentato de sudditi, fando constare con giu-
diziosa direzione la pubblica sovrana disapprovazione e la costante
30 e sincera amicizia della Repubblica col Imperio Ottomano.*

*Preliminare delle mie direzioni in così difficili circostanze fu il meritarmi la confidenza de comandanti, del Cadi, capo di religione, principalmente, indi de capi delle milizie spinte in presidio di quella Piazza, con atti di liberalità allargando la mano anche con le mili-
35 zie, che fù l' unico mezzo con qui potei condurli a riconosere la ragione, farli dessistere dalle violenze, quando l' autorità reggia ne suoi ministri era troppo languida per ripulsarle.*

*Resomi acetto con queste prime direzioni ai comandanti capi delle milizie, sprezzando i pericoli a quali sempre mi esponevo, ba-
40 tendo le strade più frequentate da Turchi e dalle milizie, con modi soavi tutti indifferentemente trattando onde esser meglio da loro conosciuto, scortato però sempre da alcun soldato Albanese de capi più rinomati e da qualche gianizzero de più accreditati di Patrasso, frequentavo le case di quelli, che per la forza erano nella maggior
45 autorità nel confuso governo d' allora, senza però mai perder di vista i reggi comandanti.*

*Con queste direzioni potei por freno al giusto irritamento della prebe, benchè gli fosse sensibile le perdite fatte¹², non fù difficile porla in calma apagandosi e tensendo le cose esteriori, quando massi-
50 me sia opportunamente soccorsa con qualche atto di generosità e di assistenza.*

Ciò che diedo maggior esercizio al mio spirito fù li ricorsi de Turchi per rissarcimenti de danni loro inferiti dagl'isolani e rimettere nella prima disciplina quella Dogana.

*Assan Cassani, mercante Scuterino, fù il primo personaggio, che comparve in Patrasso ricercandomi il rissarcimento di undici milla Zechini coll' occulto favore del comandante di quel tempo; sul qual all' Eccellentissimo processore¹³ di Vostra Eccellenza nelle mie ri-
55 verenti lettere 10 Aprile 1774 S.N. e mi riuscì farlo dassistere dalla pretesa col favore di Rectas Reis Dulzignotto, fù comandante di quella nazione trista in Patrasso e deputato alla custodia di quei mari e del golfo di Lepanto con un poderoso Sciambecco¹⁴.*

Per lungo tempo mi fù il soggetto de rissarcimenti pretesi da Turchi di Patrasso argomento di dolorose meditazioni e di dispendi sensibili-
 65 bilissimi alle circostanze del mio stato. Il favore del Cadì da me ale-
 tato con spessi atti di liberalità, pose fine a questa querella rigettando
 i ricorsi ne accordando illami¹⁵ agl' indolenti per portare con tale
 irefragabile fondamento la querella alla Porta, che poteva farsi
 soggetto di somme molestie all' Eccellente Bailo e dispendiosissimo,
 70 forse, alla pubblica Cassa.

A merito della costanza del Cadì mi riuscì rimettere quella Dogana nella antica disciplina, restituire l' esazione de suoi diritti nel solo tre per cento¹⁶; a senso del concordato di pace, finalmente, restituire i sudditi dell' isole con una costante industria e vigilanza alla
 75 prima confidenza coi Turchi di Patrasso, dove con sicurezza oggi esercitano il loro comerzio, senza che doppo il mio arrivo in Patrasso alcuno ne sia mai stato offeso e benchè la loro indisciplinà provochi il risentimento talvolta de Turchi, nonostante ricorono al Console, che vogliono vindice della loro audazia

80 Onde niente sia occulto a Vostra Eccellenza, umiglierò d' aver fornito l' Eccellentissimo processore di sette illami tratti dal Cadilaggio¹⁷ di Patrasso ed altri della Morea, comprobandi i danni rissentiti dai sudditi per opera dei Dulzignotti; sendo concepiti in termini robusti e diffusi giova sperare, che portata la querella alla Porta
 85 dall' Eccellentissimo Bailo ne siegua quel robusto provvedimento, che ponga freno a quella mal nata gente ed anche per quella parte abbino à godere i sudditi della reputata tranquillità e sicurezza.

Con questi riverenti riscontri spererò d' aver supplito in ogni parte al comando di cui fui onorato questa mattina da Vostra Eccel-
 90 lenzaa a cui con proffonda umiltà bacio le vesti.

Zante 17 Agosto 1776 S.N.

Di Vostra Eccellenza

Umilissimo, devotissimo, ossequetissimo, obbligatissimo servitore
 Angelo Rosalem Console Veneto in Patrasso.

Σ Χ Ο Λ Ι Α

1. 'Η ἀναφορά ἀπευθυνόταν στοὺς Inquisitori di Stato καὶ εἰδικὰ στὸ Flaminio Corner, ποὺ ἐξασκοῦσε τὰ καθήκοντα τοῦ Inquisitore ἐκείνη τὴν περίοδο μαζί μὲ τοὺς δύο ἄλλους συναδέλφους του, ποὺ τὰ ὀνόματά τους εἶναι ἄγνωστα.

2. Τὸ ἴδιο ἀριθμὸ νησιωτῶν ἀνέφερε καὶ ὁ Nicolò Comano, Βενετὸς πρόξενος στὴν Ἀρκαδία, στὴν ἀναφορὰ του μὲ ἡμερομηνία 11 Ἀπριλίου 1770, στοὺς V Savii alla Mercanzia: «... Dalle isole Zante e Ceffalonia ad onta delle pubbliche inibizioni sono arrivati nella Morea forse più di m)10.000 uomini, che à schiere investono con loro arbitrio, senza anche alla maggior parte concesso da Russi facoltà alcuna, stessamente essi succheggiano e traducono tutti li effetti e biacce delle case e magazeni, specialmente dal pingue territorio di Castuni, e se qualcuno voleva opponere usavano prepotenza...». A.S.V. V Savii alla Mercanzia, B. 729. Ἀντίθετα κατὰ τὸ Manfron ἦταν «più di mille isolani» Βλ. Manfroni, δ.π., σ. 1157.

3. Ὁ Βασίλειος Μακρῆς ἦταν εὐγενὴς ἀπ' τὴ Ζάκυνθο, ποὺ ὁδήγησε σῶμα συμπατριωτῶν του στὴν Πελοπόννησο. Τὸ 1776 δικάστηκε γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τοῦ σώματος. Ὁ ἐκδίκηση ἐγίνε τελικὰ τὸ 1781, ὅποτε ἀθωώθηκε. Γιά τὴν οἰκογένεια Μακρῆ, βλ. Λεωνίδας Χ. Ζῶης, *Λεξικὸν ἱστορικὸν καὶ λαογραφικὸν Ζακύνθου*, τόμ. Α', Ἀθήνα 1963, σ. 383 - 385. Manfroni, δ.π. σ. 1163.

4. Santopulo, στὶς βιβλιογραφικὰς πηγὰς Ξανθόπουλος. Βλ. Χιώτης, δ.π., σ. 463 Manfroni, δ.π., σ. 1163. Δικάζεται μαζὶ μὲ τὸ Βασίλειο Μακρῆ. Γιά τὴν οἰκογένεια Ξανθοπούλου, βλ. Ζῶης, δ.π., σ. 488.

5. Γιά τὸν Θρακιώτη δὲν ἔχουμε καμμιά πληροφορία. Ἀναφέρεται μόνον στὴ δικογραφία.

6. Ὃταν οἱ Ζακυνθinoὶ κυρίευσαν τὴ Γαστούνη καὶ στὴ συνέχεια τὴν Ἠλεία, ὀργάνωσαν τὴ διοίκηση τῆς περιοχῆς σύμφωνα μὲ τὸ βενετικὸ πρότυπο. Ὡς *κυβερνήτης καὶ πρεβεδοῦρος Πύργου καὶ Γαστοῦνης* διορίστηκε ὁ Νικόλαος Φορτούνης, εὐγενικῆς καταγωγῆς, ποὺ εἶχε ὁδηγήσει τοὺς Ζακυνθinoὺς στὴν Πελοπόννησο μαζὶ μὲ τὸ Βασίλειο Μακρῆ, τὸν Ξανθόπουλο καὶ τὸν Θρακιώτη. Ἀργότερα δικάστηκε μαζὶ μὲ τὸ Μακρῆ καὶ τοὺς ἄλλους (βλ. καὶ σημ. 3). Γιά περισσότερες πληροφορίες, βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, δ.π., σ. 69 - 70. Χιώτης, δ.π., σ. 463. Ζῶης, δ.π., σ. 686.

7. Ἐγγρ. Α', σημ. 4.

8. Γιά τὴν πολιορκία τῆς Πάτρας, βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, δ.π., σ. 70 - 71. Γριτσόπουλος, δ.π., σ. 81 - 89. Κ. Λάππας, *Ἀγία Λαύρα Καλαβρύτων*, Ἀθήνα 1975, σ. 68. Venturi, δ.π., σ. 42.

9. Γιά νὰ βοηθήσουν τοὺς πολιορκημένους Τούρκους τῆς Πάτρας ἔφτασε ἓνα σῶμα Ἀλβανῶν, ποὺ εἶχε δράσει πρῶτα στὸ Μεσολόγγι, μὲ ἀρχηγὸ τὸν φρουράρχο Ρίου καὶ Ἀντιρρίου Μουσταφᾶ Ἀγᾶ. Γιά περισσότερα βλ. *Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους*, δ.π., σ. 73. Χιώτης, δ.π., σ. 466 - 467. Γριτσόπουλος, δ.π., σ. 89 - 91. Manfroni, δ.π., σ. 1162. Βακαλόπουλος, δ.π., σ. 395. Θωμόπουλος, δ.π., σ. 493. Λάππας, δ.π., σ. 68. Venturi, δ.π., σ. 44.

10. Γιά τὴν ἐμπορικὴ κίνηση τοῦ λιμανιοῦ τῆς Πάτρας βλ. Βακαλόπουλος δ.π., σ. 492 - 493.

11. Ὁ Angelo Rosalem ἔφτασε στὴν Πάτρα τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1773, ὡς διάδοχος τοῦ Messalà, ποὺ μετὰ τὴν καταστροφὴ τῆς πόλης κατέφυγε στὴ Ζάκυνθο. Ἐμείνει στὸ Προξενεῖο μέχρι τὸ 1791, σύμφωνα μὲ γραπτὲς πηγὰς, ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα σύντομα χρονικὰ διαστήματα. Γιά περισσότερες πληροφορίες βλ. Θωμόπουλος, δ.π., σ. 509 - 516.

12. Γιά τὶς συμφορὰς τῶν κατοίκων καὶ τὶς δοκιμασίες τῆς πόλης καὶ τῆς γύρω περιοχῆς, βλ. Γριτσόπουλος, δ.π., σ. 131 - 139. Θωμόπουλος, δ.π., σ. 494 - 511.

13. Ὁ προγενέστερος Inquisitore di Stato ποὺ τοῦ ἔστειλε ὁ Rosalem, ὅπως μᾶς λέει, γράμμα μὲ ἡμερομηνία 10 Aprile 1774 S.N., πρέπει νὰ ἦταν ὁ Francesco Grimani. Βλ. A.S.V., Inquisitori di Stato, B. 138, φ. 420.

14. *sciambecco*, πλοίο με πανιά και κουπιά που χρησιμοποιούνταν στὸν πόλεμο ἐναντίον τῶν κουρσάρων, ἀλλὰ καὶ στὴ μεταφορὰ ἐφοδίων, ἀρκετὰ κοινὸ στὴ Μεσόγειο. Βλ. Saverien, *Dizionario storico, teorico e pratico di marina*, Βενετία 1769, σ. 414 .

15. *illam* (-i), λέξη ἀραβικῆς προέλευσης (i'lam), πληροφορία, γνωστοποίηση, ἐξουσιοδότηση. Ἐδῶ σημαίνει: ἐπιδοτήριο.

16. Μὲ τὴ συνθήκη τοῦ Πασάροβιτς (1718) ἡ Βενετία εἶχε τὸ δικαίωμα τοῦ ἐλεύθερου λιμενισμοῦ τῶν πλοίων τῆς στά τουρκικὰ λιμάνια, πληρώνοντας ὡς τελωνειακὸ δικαίωμα 3 % ἐπὶ τοῦ φορτίου, ὅπως ἀκριβῶς καὶ οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἀγγλοι. Προηγουμένως πλήρωνε δασμὸ 5%. Βλ. καὶ Θωμόπουλος, ὁ.π., σ. 501. Alberti, ὁ.π., σ. 270.

17. *Cadilaggio*, ἔδρα τοῦ Καδῆ. Ἐδῶ σημαίνει : ἀρχεῖο τοῦ Καδῆ.

ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΕΡ. ΒΛΑΣΣΗ